

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Шевчук Тетяни Анатоліївни – на дисертацію
Язан Наталії Сергіївни на тему : «Кримінологічна діяльність
підрозділів ювенальної превенції: особливості реалізації повноважень під
час воєнного конфлікту»
поданої до разової спеціалізованої вченої ради на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Детальне вивчення і критичний аналіз тексту поданої на розгляд дисертації та наукових праць, опублікованих за обраною темою, дають підстави зробити наступні висновки.

Актуальність теми дослідження. Охорона інституту дитинства, розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення їх фізичного, інтелектуального, культурного розвитку стоять на першому місці будь-якої держави. Україна, будучи правовою і демократичною державою від часу здобуття нею незалежності, вживає всіх можливих засобів для забезпечення фундаментальних прав дітей, в тому числі у випадку контакту або конфлікту ними із законом. Основна ідея при цьому – забезпечення справедливості та поваги до гідності дитини.

Виключну роль в означеному процесі відіграють саме органи Національної поліції України, зокрема, підрозділи ювенальної превенції, які знаходяться у найбільш тісному контакті із неповнолітніми та виконують цілий спектр повноважень щодо здійснення превентивних заходів та забезпечення справедливого правосуддя в середовищі, дружньому до дитини.

Однак збройна агресія російської федерації проти України призвела до катастрофічного погіршення безпекової ситуації, тимчасової окупації частини територій, вимушеного переміщення (евакуація) дітей в межах України або за кордон, зростання рівня сирітства, соціального в тому числі, що значно ускладнило діяльність підрозділів ювенальної превенції в умовах війни. І сьогодні першочергового значення набуває адаптація їх діяльності у відповідності до нових реалій через переосмислення стратегій, інструментів впливу та міжвідомчої взаємодії задля збереження правового порядку та гуманітарного захисту неповнолітніх під час воєнного конфлікту.

Актуальність наукового дослідження підтверджується й тим, що тема дисертації узгоджується з Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, встановленими Національною

академією правових наук України. Окрім того, тема відповідає Основним науковим напрямом та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30, а саме підпункту 3.4.2.7 (Кримінальне право, кримінологія, судоустрій) та Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 18 грудня 2018 р. № 1027–р).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими, що забезпечується кількома чинниками:

- *широкою і різноманітністю опрацьованих актуальних наукових та нормативно-правових джерел*, які представляють роботи українських та зарубіжних фахівців з теорії держави і права, а також в галузі кримінального права, кримінології, кримінального процесуального права та інших галузей наук гуманітарного профілю та нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність підрозділів ювенальної превенції;

- *використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження*, що забезпечило комплексність аналізу правових, функціональних, організаційних та процедурних аспектів діяльності підрозділів ювенальної превенції в їх динамічному розвитку та взаємозв'язку з іншими суб'єктами, що діють у сфері забезпечення та захисту прав неповнолітніх;

- *обробкою великого масиву інформаційної та емпіричної бази*, яку склали систематизовані дані загальнодержавної та відомчої статистичної звітності щодо діяльності підрозділів ювенальної превенції за 2019–2025 роки; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні й аналітичні матеріали та узагальнена практика Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Управління моніторингу додержання прав дитини та сім'ї, молоді та спорту Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також результати узагальнення проведених опитувань 176 працівників підрозділів ювенальної превенції з 4 областей України, а також емпіричні матеріали, отримані дисертантом особисто під час реалізації авторської проектної діяльності.

- *апробацією основних наукових положень та отриманих результатів дослідження як на всеукраїнських, так і на міжнародних науково-практичних конференціях та високою оцінкою з боку наукового співтовариства.*

У комплексі це дозволило автору в повному обсязі послідовно виконати поставлені наукові завдання та досягти фактичної мети дослідження.

Визначаючи наукову новизну рецензованої роботи, слід вказати, що за характером і змістом розглянутих у ній питань вона є одним із перших в Україні монографічних досліджень, у якому з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено особливості

кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного конфлікту.

Найбільш суттєвими науковими положеннями, що містять наукову новизну, є наступні результати:

– узагальнюючи результати кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного конфлікту, запропоновано універсальну *Модель* їхньої діяльності, яка полягає у застосуванні ефективних методик захисту неповнолітніх, які перебувають у зоні підвищеного ризику, як на прифронтових територіях, так і в тилкових регіонах, та запровадження довгострокових стратегій з підтримки неповнолітніх, що постраждали від наслідків війни.

– розроблено та запроваджено у життя *проект «Відновлення та підтримка внутрішньо переміщених осіб»*, який мав на меті комплексний підхід до вирішення проблем, пов'язаних з адаптацією та підтримкою дітей-переселенців. Головним досягненням проекту стало створення волонтерської команди, яка надавала допомогу підліткам у подоланні складних психологічних станів, викликаних переживаннями війни та вимушеним переїздом до нового місця проживання. Проект охоплював консультаційну та профілактичну роботу у навчальних закладах Закарпаття, спрямовану на протидію булінгу серед дітей внутрішньо переміщених осіб. Було проведено серію профілактичних заходів, що включали освітні тренінги, бесіди та тематичні зустрічі, які дозволили підвищити рівень толерантності і взаєморозуміння серед учнів. Важливим компонентом проекту стало підвищення правової обізнаності неповнолітніх через проведення лекцій з правових питань. Ці заходи дозволили дітям-переселенцям отримати базові знання щодо їх прав і можливостей, що сприяло формуванню впевненості в собі та захисту власних інтересів. З метою інтеграції дітей-переселенців до колективів однолітків проект включав організацію низки заходів, спрямованих на розвиток емпатії серед школярів та створення сприятливої атмосфери для швидкого входження до нових соціальних груп;

– ініційовано та успішно реалізовано *проект «Розкриття особистості»* спрямований на розробку та впровадження комплексних програм, орієнтованих на роботу з різними категоріями неповнолітніх, зокрема тими, хто перебуває у конфлікті із законом, має девіантну поведінку, схильність до бродяжництва або самовільного залишення місця проживання. Основною метою проекту є сприяння соціальній інтеграції неповнолітніх, профілактика правопорушень і запобігання розвитку негативних моделей поведінки. Однією з новаторських складових проекту є відео- уроки, створені спеціально для працівників поліції. Вони охоплюють теми, пов'язані з особливостями роботи з неповнолітніми із проблемною поведінкою, побудовою довірливих відносин, вивченням психологічних аспектів їхнього сприйняття та ефективною комунікацією з ними. Навчальні матеріали також включають практичні кейси, які допомагають поліцейським вирішувати складні ситуації під час роботи з неповнолітніми.

Виправданим видається прагнення дисертанта окрім обґрунтування нових теоретичних положень, уточнити та удосконалити зміст існуючих понять і категорій.

Так, автором було *удосконалено:*

– позицію щодо доцільності розробки міжвідомчого нормативно-правового акту, який регламентує звітність щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх та їх реабілітацію, враховуючи специфіку кожного правоохоронного органу. Це сприятиме підвищенню ефективності міжвідомчої взаємодії, уніфікації дій та впровадженню інноваційних методик;

– кримінологічне вчення про те, що теоретико-прикладні заходи профілактики сексуального насильства, експлуатації дітей та кібер- зазіхань на неповнолітніх в Україні потребують розробки та реалізації *пілотного проєкту «Захищене дитинство: реагування та підтримка»*, який інтегрується в діяльність підрозділів ювенальної превенції м. Києва;

– наукові підходи щодо розуміння процесу взаємодії підрозділів ювенальної превенції з суб'єктами, що працюють у сфері забезпечення та захисту прав неповнолітніх, що сприяє оперативному вирішенню актуальних проблем, забезпеченню високої якості правозахисних заходів і раціональному використанню ресурсів, спрямованих на захист прав і свобод неповнолітніх;

– механізми вивчення передових міжнародних моделей діяльності ювенальних підрозділів, які зарекомендували свою ефективність, де виявлено ключові особливості їхнього досвіду роботи.

Подальшого розвитку дістало визначення кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції у широкому розумінні, як складову частину правоохоронної діяльності Національної поліції України, що являє собою сукупність нормативно-правових, організаційно-управлінських, інформаційно-аналітичних, науково-методичних та виховних напрямів попереджувальної діяльності з метою захисту та підтримки неповнолітніх, які знаходяться у складному становищі, виявлення та усунення (мінімізації) причин і умов вчинення правопорушень, виявлення особи неповнолітнього правопорушника, а також жертви правопорушення. Враховуючи особливості кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції у надзвичайних обставинах, зокрема під час воєнного конфлікту, запропонована дефініція такої діяльності у вузькому значенні. Вона охоплює комплекс заходів, що реалізуються співробітниками підрозділів ювенальної превенції, для мінімізації негативних наслідків, пов'язаних із порушенням прав дітей у результаті воєнних дій. Запроваджена класифікація джерельної бази, що обґрунтовує зміст кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції; методична розробка та впровадження у діяльність підрозділів ювенальної превенції уніфікованих підходів до реалізації принципів правосуддя, дружнього до дитини тощо.

Крім того, в роботі міститься ряд цікавих та неординарних положень, які не віднесені автором до наукової новизни, але заслуговують на окрему увагу та схвалення.

Імпонує виважений підхід до аналізу зарубіжного законодавства та практичного досвіду у сфері захисту прав неповнолітніх. Мова йде не про «копіювання», а саме аналіз кращих зарубіжних практик, адаптації їх із врахуванням національних особливостей при моделюванні національної стратегії протидії злочинності неповнолітніх, побудові концепції їхньої

реабілітації та соціалізації, особливо якщо діти постраждали під час воєнного конфлікту.

Заслуговує на увагу ґрунтовне дослідження автором ювенальних технологій, як виду соціальних технологій, виокремлення основних елементів ювенальних технологій, їх класифікація, а також виявлення відмінностей сутності ювенальних технологій від застосовуваного у кримінології поняття «механізм ювенальної превенції».

Цінним з практичної точки зору є те, що впроваджені результати дисертаційного дослідження сприятимуть післявоєнному відновленню України, адже окремі положення містять рекомендації щодо особливостей реабілітації та соціальної адаптації, спрямованих на підтримку фізичного та психологічного здоров'я дітей, а також їх повернення до нормального життя.

Практичне значення одержаних результатів беззаперечне, оскільки автором уже було передано основні результати дослідження безпосередньому споживачеві наукової продукції, зокрема їх було впроваджено: у правозастосовній діяльності та в освітньому процесі. Перспективним вбачається їх послідує використання у науково-дослідній сфері та у галузі правотворчості.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення роботи було оприлюднено, та відображено у 4 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 1 статті, опублікованій у наукових періодичних виданнях інших держав з напряду, з якого підготовлено дисертацію, 10 працях апробаційного характеру та 3 праці, які додатково відображають результати дослідження.

У цих друкованих працях достатньо повно репрезентовано суть і зміст основних наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, що дозволило науковій спільноті вільно ознайомитися із ними.

Сформульовані наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто автору, є його науковим доробком. Особистий внесок здобувача є достатнім і представлений в повному обсязі.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Наукове дослідження структурно складається з анотації, вступу, двох розділів, які об'єднують 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Анотація викладена українською та англійською мовами, містить короткий зміст дисертації, який характеризує основні питання, що розглядаються у роботі, та дає можливість скласти уявлення щодо проблематики дослідження.

У цілому дисертація є логічно побудованою завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову проблему щодо аналізу теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного конфлікту.

Дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог.

Мова та стиль наукового викладу інформації відповідає вимогам академічного етикету.

Дисертація *відповідає паспорту спеціальності 081 «Право»*.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Використання результатів інших досліджень супроводжується посиланням на відповідні джерела; статистичні відомості, наведені в дисертації, відповідають тим, що опубліковані офіційним розпорядником статистичної інформації.

Попри загальне позитивне враження від авторських ідей, викладених у дисертації положень, висновків і рекомендацій, необхідно відзначити **наявність ряду моментів, що мають дискусійний характер і потребують додаткової аргументації:**

1. Досліджуючи поняття та сутність кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції (1.1.1) не виправдано багато уваги автором було приділено виявленню специфіки здійснення кримінологічної діяльності рядом суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями (Національною поліцією України, органами прокуратури, судово-експертними установами, Державним бюро розслідувань тощо). Вбачається, що в рамках цього дисертаційного дослідження в цілому, та питання, яке звучить як «Поняття та сутність кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції як предмет наукових досліджень» варто було б максимально ґрунтовно дослідити зміст та особливості кримінологічної діяльності саме підрозділів ювенальної превенції.

2. Аналізуючи правові засади кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції (1.2), автор констатує, що ювенальне законодавство України залишається слабко структурованим масивом правових норм, що потребує систематизації. Погоджуючись із таким твердженням, слід зауважити, що цінним доробком була б спроба окреслення напрямків врегулювання цього питання, розробка конкретних рекомендацій щодо структуризації, систематизації та загалом удосконалення ювенального законодавства, як основи виразу нової кримінологічної політики, адаптованої до вимог часу та викликів сучасному суспільству.

3. Зважаючи на вагоме місце ювенальної віктимології у системі знань про причини віктимності неповнолітніх та заходи реагування на кримінально протиправну діяльність спровоковану їх поведінкою, цінним було б приділити увагу аналізу феномену ювенальної віктимності. При цьому визначивши роль підрозділів ювенальної превенції у запобіганні віктимізації неповнолітніх.

Разом із тим, висловлені вище зауваження відображають власну позицію опонента і не впливають на загальну позитивну оцінку представленого на розгляд дисертаційного дослідження, а спрямовані на деталізацію та роз'яснення окремих положень роботи та стимулювання дисертанта до подальших поглиблених наукових досліджень та розширення сфери наукового пошуку.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Язан Наталії Сергіївни на тему: «Кримінологічна діяльність підрозділів ювенальної превенції: особливості реалізації повноважень під час воєнного конфлікту» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему і таким що достатньо повно відображає сутність нового

вирішення сформульованих здобувачем наукових завдань. Одержані результати є достовірними, в достатній мірі обґрунтованими, мають вагоме наукове і практичне значення.

За своїм змістом, глибиною розробок і оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (затвердженим 14 постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент -

**Доцентка кафедри кримінального права і кримінології
навчально-наукового інституту №1**

**(підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)**

Харківського національного університету внутрішніх справ

кандидатка юридичних наук, доцентка

Тетяна ШЕВЧУК